مجلّهٔ جغرافیا و توسعهٔ ناحیه‌ای، سال چهاردهم، شمارهٔ ۱، بهار و تابستان ۱۳۹۵، شمارهٔ پیاپی ۲۶

ارزیابی و الویت‌بندی سرمایهٔ اجتماعی در نواحی شهری با استفاده از تکنیک Topsis و AHP (مطالعهٔ موردی: منطقهٔ سه شهر اردبیل)

محمدحسن یزدانی (استادیار جغرافیا و برنامه‌ریزی شهری، دانشگاه محقق اردبیلی، اردبیل، ایران)
yazdani@uma.ac.ir
احمد آفتاب (دانشجوی دکتری جغرافیا و برنامه‌ریزی شهری، دانشگاه محقق اردبیلی، اردبیل، ایران، نویسنده مسئول)
ahmadaftab20@gmail.com
ابراهیم علی‌پور (کارشناسی ارشد جغرافیا و برنامه‌ریزی شهری، دانشگاه محقق اردبیلی، اردبیل، ایران)
alipor_ebi@yahoo.com

صص ۱۶۴ - ۱۴۳

چکیده

اهداف: سرمایهٔ اجتماعی کلید استقرار جامعه مدنی و حیات شهروندی است و انباشت آن از اقتدارگرایی و تفکرات آمرانه، فرصت‌طلبی، بی‌اعتمادی، حس بدبینی و... جلوگیری می‌کند. در این راستا هدف پژوهش حاضر، ارزیابی و اولویت‌بندی میزان سرمایهٔ اجتماعی در نواحی یازده‌گانه منطقهٔ سه شهر اردبیل می‌باشد.

روش: نوع تحقق کاربردی بوده، روش بررسی آن توصیفی‌تحلیلی است. براین اساس، جمع‌آوری داده‌ها از طریق پرسش‌نامه در حجم نمونهٔ ۳۸۲ نفر و تجزیه و تحلیل داده‌ها با استفاده از مدل‌های AHP و Topsis صورت گرفته است.

یافته‌ها/نتایج: نتایج حاصل از گام‌های مختلف مدل تاپسیس نشان می‌دهد که به جهت سطح‌بندی سرمایهٔ اجتماعی در نواحی منطقهٔ سه تفاوت وجود دارد و نواحی با طبقات اجتماعی و اقتصادی و کالبدی بالا و رضایت بخش‌تر همچون ۲، ۱، ۱۱ و ۹ از رتبهٔ به مراتب بهتری نسبت به سایر نواحی همچون ٤، ٦ و ۷ دارا می‌باشند.

نتیجه‌گیری: در این میان، وجود عوامل سرمایه‌ساز در سطح نواحی همچون مساجد و حسینیه‌ها و ... در جهت ارتقای شاخص‌های سرمایهٔ اجتماعی در منطقهٔ سه و در نهایت شهر، استفاده گردد. از سوی دیگر با توجه به اینکه نواحی ٤ (با ضریب

تاریخ دریافت: ۱۳۹۳/۱۱/۲۷ تاریخ تصویب: ۱۳۹٤/۱۰/۲٦

۰/۱۵۰۸) و ٦ (با ضریب ۰/٤٩٢۰) از کمترین میزان سطح سرمایهٔ اجتماعی برخوردار است و در این نواحی شاخص‌های امنیت و اعتماد در حد پایین قرار دارد، لذا ارائهٔ طرح‌های امنیتی و گسترش نظارت بر این منطقه، تبلیغات و فرهنگ‌سازی در جهت ارتقای سطح اعتماد و مشارکت عمومی می‌تواند از جمله این راهکارها باشد.

کلیدواژه‌ها: سرمایهٔ اجتماعی، تکنیک تاپسیس، فرآیند تحلیل سلسله‌مراتبی، منطقهٔ سه شهر اردبیل.

۱. مقدمه

یکی از جنبه‌های مهم در توسعهٔ پایدار اجتماعی استفاده از مفهوم سرمایه در وجه اجتماعی آن است. هرچند واژهٔ سرمایه اساساً در قلمرو اقتصادی به کار گرفته می‌شود، از حدود دو دهه قبل در قلمرو اجتماعی مورد پذیرش فزاینده‌ای قرار گرفته است و در حال حاضر به‌عنوان یکی از موارد مهم در توسعه یافتگی مطرح می‌باشد (مرکز ملی آمایش، ۱۳۸۵، ص. ۷۹). تا چند سال اخیر سه نوع سرمایه‌ای که به‌طور متداول در تحلیل‌های اقتصادی تحت عناوین سرمایه فیزیکی یا تولیدی، سرمایه طبیعی و سرمایه انسانی از آن‌ها نام برده می‌شد، ولی اکنون نوع چهارمی با عنوان سرمایهٔ اجتماعی به آن اضافه شده است (صیدایی، احمدی‌شاپورآبادی و معین‌آبادی، ۱۳۸۸، ص. ۱۸۹). در واقع وجود سرمایهٔ اجتماعی کلید استقرار جامعهٔ مدنی و حیات شهروندی است و فقدان سرمایهٔ اجتماعی مانع اساسی بر تأسیس و استقرار آن است. جوامعی که این نوع از سرمایه را دارند، بستر مناسبی برای شکل‌گیری جامعهٔ مدنی توانمند و پاسخگو را فراهم می‌سازند و نهادهای مدنی دموکراتیک نیز در چنین فضایی رشد می‌کنند. انباشت سرمایهٔ اجتماعی از اقتدارگرایی و تفکرات آمرانه، فرصت‌طلبی، بی‌اعتمادی، حس بدبینی و ... جلوگیری می‌کند (حاجی‌پور، ۱۳۸۵، ص. ٤۳-٤٤). در مقیاس ناحیه‌ای و محله‌ای، سرمایهٔ اجتماعی شامل منابعی است که از طریق حضور بالایی از اعتماد، عمل و کنش متقابل، هنجارهای مشترک رفتاری، تعهدات و التزامات و تعلقات مشترک، شبکه‌های رسمی و غیررسمی و کانال‌های مؤثر اطلاعات به‌وجود می‌آید. این سرمایه ممکن است به وسیله افراد و گروه‌ها به منظور تسهیل در خدمات‌رسانی به اجتماع مورد استفاده قرار گیرد (کی[1]، ۲۰۰۵، ص. ۱٦۲).

1. Key

از هم گسیختگی روابط اجتماعی در شهر، گسترش شهرنشینی، افزایش مهاجرت از روستاها به شهرها و تنوع فرهنگی، اجتماعی و اقتصادی متعاقب آن، کاهش همکاری و تعاون شهروندان، کمبود حمایت‌های اجتماعی از برنامه‌های عمران شهری، ضرورت ایجاد امنیت اجتماعی، پدیدهٔ بیکاری و مشاغل کاذب درون شهرها و به‌طور خلاصه مسائل و مشکلات شهری و عدم مشارکت شهروندان در برنامه‌ریزی‌های توسعهٔ اقتصادی و اجتماعی و فرهنگی، در بسیاری از شهرهای ایران موجب اتلاف سرمایه‌های مادی و معنوی و تشدید مشکلات و ناهنجاری‌های شهری گردیده است (محمدی، تعالی‌مقدم و بستام، ۱۳۹۰، ص. ۲۳۸). شهر اردبیل به‌عنوان یکی از شهرهای کشور، به دلیل ویژگی‌های خاص خود از این مسائل و معضلات شهری مستثنی نیست. وجود خرده فرهنگ‌ها و سنخ فرهنگی متنوع به دلیل مهاجرت، نظارت از بالا و مشارکت از پایین (مشارکت مردم محور) را می‌طلبد که این مشارکت می‌تواند باعث کاهش مشکلات و مسایل محل زندگی افراد شود که می‌بایست با توجه به منابع و ظرفیت‌های اجتماعی در قالب سرمایه‌های اجتماعی انجام پذیرد. استفاده از سرمایهٔ اجتماعی افراد، می‌تواند راه‌حل مناسب و مؤثری جهت حل مسائل از جمله کاهش جرم و افزایش غیر رسمی کنترل اجتماعی و درک متقابل شهروندان و مسئولین شهر گردد. پس در درجهٔ اول شناخت سرمایهٔ اجتماعی در شهر به‌منظور نگرشی جامع بر این مسئله ضروری به‌نظر می‌رسد. در این راستا، تحقیق حاضر بر آن است تا با مرور اجمالی بر ادبیات سرمایهٔ اجتماعی و شناسایی مؤلفه‌های اصلی آن ضمن معرفی چارچوبی مناسب جهت انتخاب شاخص‌ها با یک رویکرد نظامند و یکپارچه به ارزیابی و الویت‌بندی میزان سرمایهٔ اجتماعی در نواحی مختلف منطقهٔ سه شهر اردبیل بپردازد.

۲. پیشینهٔ پژوهش

همان‌طور که بیان شد، سرمایهٔ اجتماعی در چند دهه اخیر منجر به توسعهٔ پژوهش‌های بین‌رشته‌ای زیادی شده است که در این بخش به تعدادی از آن‌ها در رابطه به موضوع مورد بررسی استناد می‌شود. کیلنی، نالبارت و بسر[۱] (۱۹۹۹) به بررسی رابطهٔ دو سویه و سطح توسعهٔ بین سکونتگاه‌ها و توسعهٔ فعالیت‌های کوچک مقیاس در ایالت آیوا پرداخته است. لین[۲]

1. Kilkenny, Nalbarte & Besser
2. Lin

(٢٠٠١)، در بررسی خود نتایج حاصل از سرمایهٔ اجتماعی را با عناوین نتایج سودمند (دارایی، قدرت، شهرت) و نتایج پرمعنا (سلامت جسمانی، روانی و رضایت از زندگی) طبقه‌بندی می‌نماید. پومکاو[1] (٢٠٠٦) در مطالعه خود در زمینهٔ سرمایهٔ اجتماعی و توسعهٔ روستایی در تایلند به این نتیجه دست یافته است که مؤلفه‌های سرمایهٔ اجتماعی از قبیل صداقت و همکاری به افزایش سطح مشارکت و توسعهٔ مبتنی بر جامعه منجر می‌شود.

سعادت (١٣٨٧) برآورد سرمایهٔ اجتماعی در ایران را با استفاده از روش فازی مورد بررسی و تجزیه و تحلیل قرار داد. نتایج نشان داد که سرمایهٔ اجتماعی دارای نوسانات متعددی طی دورهٔ مورد نظر است. این نوسانات ناشی از مسایل سیاسی، تاریخی و فرهنگی است. صفدری، کریم و خسروی (١٣٨٨) سرمایهٔ اجتماعی و توسعهٔ مالی را با استفاده از تکنیک جمعی گریگوری - هانسن و یوهانسن -جوسیلیوس در اقتصاد ایران در بازهٔ زمانی (١٣٥٠–١٣٨٥) مورد بررسی قرار داد نتایج این مطالعه نشان داد که تورم زیاد، مخدوش شدن حقوق مالکیت و نزول سرمایهٔ اجتماعی برخی از موانع عمدهٔ توسعهٔ مالی در اقتصاد ایران هستند. نوغانی، اصغرپور ماسوله، صفا و کرمانی (١٣٨٩) با استفاده از روش تحقیق پیمایشی کیفیت زندگی شهروندان و رابطه آن با سرمایهٔ اجتماعی در شهر مشهد را مورد بررسی قرار دادند و نشان دادند که سرمایهٔ اجتماعی در تبیین متغیر کیفیت زندگی بیشتر از درآمد و تحصیلات دارای اهمیت است. سلمانی، تقی‌پور، رمضان‌زاده لسبویی و جلیلی‌پروانه (١٣٨٩) با بررسی شاخص‌های اصلی سرمایهٔ اجتماعی و مطالعه میدانی در دو روستای برون و باغستان در استان خراسان جنوبی به این نتیجه رسیده‌اند که از بین مؤلفه‌های مطرح، شاخص‌های مرتبط با تعامل اجتماعی بیشترین نقش را در توسعهٔ روستایی دارند. خمر، اسماعیل‌زاده کواکی و براتپور (١٣٩٠) در مطالعه‌ای تحت عنوان «ارزیابی توزیع فضایی سرمایهٔ اجتماعی در سطح مناطق شهری قوچان» در دو عرصهٔ خصوصی (روابط خویشاوندی، خانوادگی و...) و عرصهٔ عمومی (مشارکت، اعتماد و...) به تفاوت معنادار سرمایهٔ اجتماعی در سطح شهر پرداخته‌اند. قدرتی، یاراحمدی، مختاری و افراسیابی (١٣٩٠) در پژوهشی با عنوان «تحلیل سرمایهٔ اجتماعی و باروری زنان در شهر سبزوار» با بررسی ابعاد سرمایهٔ اجتماعی به این نتیجه

1. Poomkaew

رسیدند که بین متغیرهایی مانند سطح تحصیلات، عضویت در گروه‌ها و محل زندگی و جایگاه شغلی با سطح باروری زنان رابطهٔ مثبتی وجود دارد.

۳. روش‌شناسی تحقیق

۳. ۱. روش تحقیق

بدین ترتیب بر اساس دیدگاه‌ها و مطالب مطرح شده، نوع تحقیق کاربردی و رویکرد حاکم بر فضای تحقیق توصیفی ـ تحلیلی می‌باشد؛ در این تحقیق روش گردآوری داده‌ها برای پاسخگویی علمی به سوالات پژوهش در محدوده مورد مطالعه، به دو صورت اسنادی (داده‌های ثانویه) و پیمایشی(داده‌های اولیه) و ابزار مورد استفاده در روش پیمایشی پرسش‌نامه و مصاحبه بوده است. در پژوهش حاضر، جامعه آماری همه افراد ساکن نواحی یازده‌گانه منطقهٔ سه شهر اردبیل می‌باشند و نحوهٔ پاسخگویی به سؤالات، مراجعهٔ مستقیم به شیوهٔ رودررو بوده است. با استفاده از روش نمونه‌گیری تصادفی ساده و براساس فرمول کوکران، تعداد نمونه مناسب برای پژوهش ۳۸۲ نفر به‌دست آمد. سپس براساس درصد جمعیتی هر ناحیه از کل جمعیت منطقه، تعداد پرسش‌نامه به هر ناحیه به صورت نمونه‌گیری طبقه‌بندی شده توزیع شد. البته باید اشاره شود که پرسش‌نامه‌ها فقط به افراد ۱۵ سال به بالا توزیع شده است. روایی صوری[1] پرسش‌نامه توسط پانل متخصصان[2] مورد تأیید قرار گرفت. پژوهش راهنما[3] در منطقه‌ای مشابه جامعهٔ آماری با تعداد ۳۰ پرسش‌نامه صورت گرفت و داده‌های جمع‌آوری شده و با استفاده از فرمول ویژهٔ آلفا کرونباخ در نرم‌افزار SPSS، پایایی[4] بخش‌های مختلف پژوهش بیش از ۰/۷۷٤ به‌دست آمد که نشان از پایداری درونی قابل قبول بین گویه‌ها و ارتباط و پیوستگی بین عناصر و معناداری مقیاس سرمایهٔ اجتماعی بوده است. در نهایت از روی نتایج به دست آمده از پرسش‌نامه و با استفاده از مدل AHP و TOPSIS به سنجش و اندازه‌گیری میزان سرمایهٔ اجتماعی در نواحی مختلف منطقهٔ سه شهر اردبیل اقدام شد. در این میان عملیات آماری و داده‌پردازی با استفاده از بستهٔ نرم‌افزاری SPSS و Excel صورت

---

1. Face Validity
2. Panel of Expert
3. Pilot study
4. Reliability

گرفته و از نرم‌افزار GIS نیز برای نمایش نتیجهٔ داده‌ها به صورت تصویری استفاده شده است. ساختار کلی مدل‌های مورد استفاده به شرح ذیل است:

تکنیک TOPSIS[1]: تاپسیس به عنوان یک روش تصمیم‌گیری چند شاخصه[2]، روشی ساده ولی کارآمد در اولویت‌بندی محسوب می‌گردد. این مدل یک تصمیم‌گیری چند شاخصه جبرانی بسیار قوی برای اولویت‌بندی گزینه‌ها از طریق شبیه نمودن به جواب ایده‌ال می‌باشد که به نوع تکنیک وزن‌دهی، حساسیت بسیار کمی داشته و پاسخ‌های حاصل از آن، تغییر عمیقی نمی‌کند. در این روش گزینهٔ انتخاب شده، بایستی کوتاه‌ترین فاصله را از جواب ایده‌آل و دورترین فاصله را از ناکارآمدترین جواب داشته باشد (حکمت‌نیا و موسوی، ۱۳۹۰، ص. ۳٦۲).

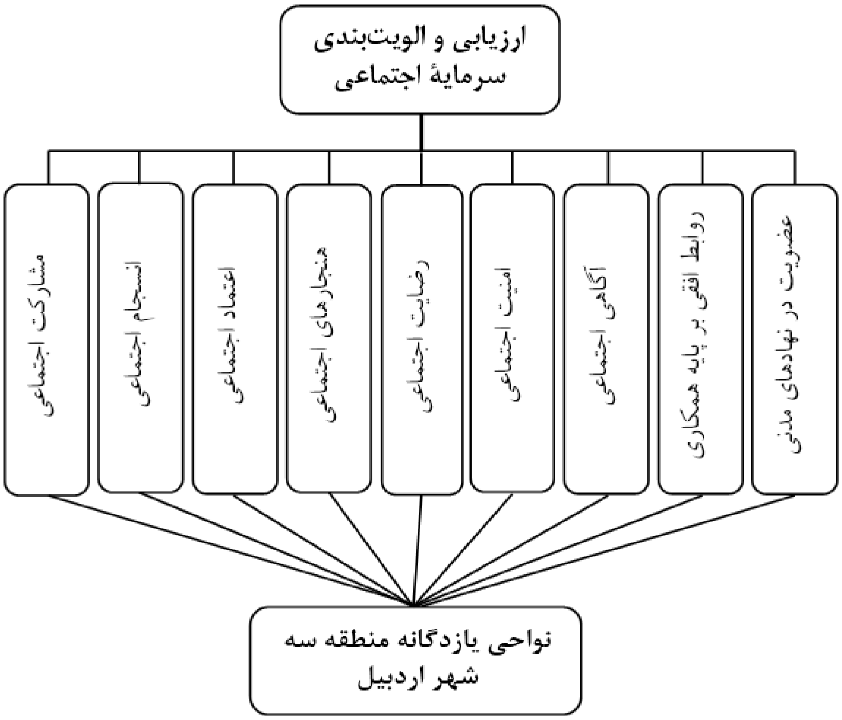
فرآیند تحلیل سلسله‌مراتبی AHP: یکی از کارآمدترین تکنیک‌های تصمیم‌گیری است که اولین بار توسط توماس ال ساعتی[3] در سال ۱۹۸۰ مطرح شد. این تکنیک براساس مقایسه‌های زوجی بنا نهاده شده و امکان بررسی سناریوهای مختلف را به مدیران می‌دهد در واقع این تکنیک امکان فرموله کردن مسئله را به‌صورت سلسله‌مراتبی فراهم می‌کند و همچنین امکان در نظر گرفتن معیارهای مختلف کمی و کیفی را فراهم می‌کند (مشکینی، ۱۳۸٦، ص. ۳).

سرمایهٔ اجتماعی دارای چندین مولفه است که گوناگونی شیوه‌های مفهوم‌سازی و تعریف سرمایهٔ اجتماعی (بعد نظری)، مایهٔ تفاوت‌هایی در چگونگی سنجش و اندازه‌گیری (بعد عملیاتی) این مفهوم شده است.

در بررسی انجام‌گرفته در این پژوهش برای عملیاتی کردن مفهوم سرمایهٔ اجتماعی سعی شده است این مفهوم کالبدشکافی و عناصر و اجزای آن به درستی تشریح گردد. صرف نظر از تفاوت‌های جزیی موجود بین شاخص‌های سرمایهٔ اجتماعی، همهٔ این شاخص‌ها تلاش دارند میزان سرمایه بالقوهٔ نهفته بین افراد را که روابط اجتماعی آن‌ها را تسهیل می‌کند اندازه‌گیری نمایند. در این تحقیق با در نظر گرفتن چارچوب‌های مورد نظر و با مطالعهٔ ادبیات تحقیق عواملی که سرمایهٔ اجتماعی را تحت تأثیر قرار می‌دهند شاخص‌های نشان داده شده در

1. Technique for Order Preference by Similarity to Ideal Solution
2. Mutiple Attribute Decision Making (MCDM).
3. Tomas L. saaty

شکل۱ به‌عنوان چارچوب مورد نظر انتخاب شد. این چارچوب مسلماً نمایانگر تمامی عوامل مؤثر در سرمایهٔ اجتماعی نمی‌باشند اما می‌توان اکثر عوامل را در قالب آن قرار داد.

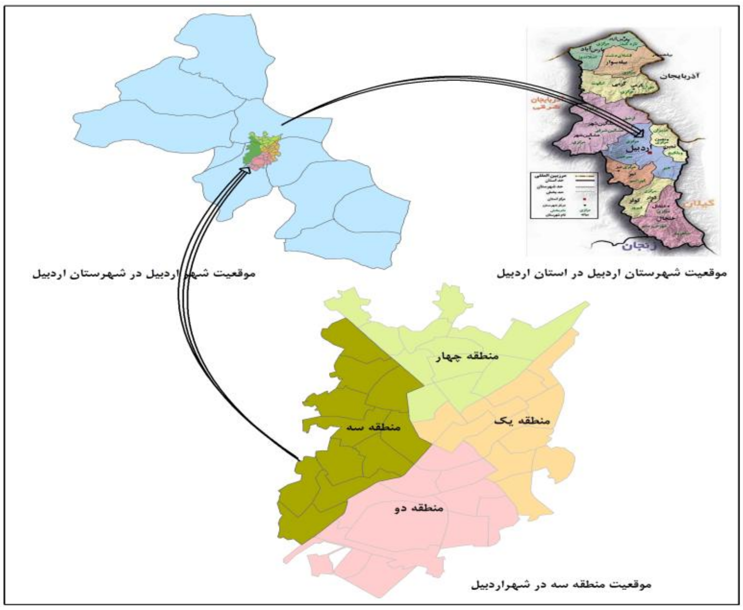

شکل ۱. شاخص‌های مطرح در فرآیند پژوهش

۳. ۲. محدودهٔ مورد مطالعه

شهر اردبیل که مرکز استانی به همین نام می‌باشد در شمال‌غربی ایران و در موقعیت ریاضی ۳۸ درجه و ۱۵ دقیقهٔ عرض شمالی و ٤۸ درجه و ۱۷ دقیقهٔ طول جغرافیایی واقع شده و ارتفاع آن از سطح دریا ۱۳٤۵ متر است (خدائی، ۱۳۹۲، ص. ۸۳). جمعیت آن از ٦۵۷٤۲ نفر در سال ۱۳۳۵ به ٤۱۸۲٦۲ نفر در سال ۱۳۸۵ و ٤۸۲٦۳۲ نفر در سال ۱۳۹۰ افزایش یافته است و به تبع این امر مشکلات عدیده‌ای در نتیجه رشد سریع شهری به وجود آمده است.

یکی از راه‌های کاهش مشکلات شهری حاضر مشارکت دادن شهروندان در مدیریت امور شهری و نیز ارتقای سطح سرمایهٔ اجتماعی در مناطق شهر اردبیل است؛ لذا تحقیق حاضر می‌کوشد با برآورد میزان سرمایهٔ اجتماعی در منطقهٔ ۳ شهر اردبیل، مدیران شهری را با وضعیت پراکندگی شاخص‌های سرمایهٔ اجتماعی در سطح منطقهٔ ۳ ارزیابی نماید.

شکل ۲. حدود و ثغور منطقهٔ سه شهر اردبیل در قالب نقشه شهر اردبیل

این محدوده با مساحتی حدود ۱۵۸۷هکتار شامل محدوده شمال غربی، غرب و جنوب غربی شهر می‌شود که به‌صورت مثلثی شکل گسترده شده است و ۱۱۱۱۵۰ نفر جمعیت دارد که تقریباً ۲۳/۰۳ درصد جمعیت شهر را شامل می‌شود. به‌لحاظ کالبدی شامل مجموعه‌ای از نواحی با ویژگی‌های ساختاری و کالبدی مناطق فقیر نشین و حاشیهٔ نظیر سلمان‌آباد و شهریار و ملایوسف و بهشت‌زهرا و ... مناطق با برنامه ریزی و ثروتمندنشین نظیر شهرک کارشناسان و حافظ و رضوان و مناطق قدیمی و سنتی شهر نظیر قیام و باغمیشه و زینال و ...، می‌باشد که این امر می‌تواند کمک شایانی در بررسی و ارزیابی میزان سرمایهٔ اجتماعی بسته به نوع و کیفیت فیزیکی و سایر جنبه‌های مطرح در این زمینه نماید. در نقشهٔ ۳ محدوده آن به‌طور کامل مشخص شده است.

٤. مبانی نظری تحقیق

اصطلاح سرمایهٔ اجتماعی پیش از سال ١٩١٦ در مقاله‌ای توسط هانی فان از دانشگاه ویرجینیای غربی مطرح شد، اما نخستین بار در اثر کلاسیک جین جاکوب *مرگ و زندگی شهرهای بزرگ آمریکایی* (١٩٦٠) به کار رفته است، که در آن توضیح داده بود که شبکه‌های اجتماعی فشرده در محدوده‌های حومه قدیمی و مختلط شهری، صورتی از سرمایهٔ اجتماعی

را تشکیل می‌دهند (وینتر[۱]، ۲۰۰۷). گرچه در باب مفهوم سرمایهٔ اجتماعی حرف و حدیث زیاد است و برخی چون ولکاک مدعی‌اند که از دههٔ ۱۹۲۰ تا ۱۹۸۰ مفهوم سرمایهٔ اجتماعی هفت بار مستقلاً و از سوی متفکرانی با رشتهٔ تخصصی گوناگون وضع شده است، اما بدون تردید برای ریشه‌یابی مباحثی که بعدها در قالب سرمایهٔ اجتماعی مفهوم‌سازی شده‌اند، باید به متفکران کلاسیک جامعه‌شناسی، اقتصاد، تعلیم و تربیت و فلسفه رجوع کرد. در این رابطه نام متفکرانی همچون دورکیم، ماکس وبر و زیمل بیش از دیگران مطرح شده است. باید اضافه کرد که به‌دلیل استفاده از مفهوم سرمایه در سرمایهٔ اجتماعی، نمی‌توان کارل مارکس را نیز نادیده گرفت (شیانی و موسوی، ۱۳۹۰، ص. ۹۵). این مفهوم به تدریج از دههٔ ۱۹۹۰ به این سو در رساله و مقالات دانشگاهی با کارهای افرادی چون جیمز کولمن[۲] ، پیر بوردیو[۳]، رابرت پوتنام[٤] و فرانسیس فوکویاما[٥] افزایش یافت (سیمرلا، ۱۹۹۸، ص. ٤٦). سرمایهٔ اجتماعی، مانند شکل‌های دیگرِ سرمایه مولد است و دستیابی به هدف‌های معینی را که در نبود آن دست یافتنی نخواهد بود، امکان‌پذیر می‌سازد (کلمن، ۱۳۸٤، ص. ٤٦٢). جدول ۱ دیدگاه‌های مختلف درباره سرمایهٔ اجتماعی را نشان می‌دهد.

جدول ۱. تعاریف مختلف سرمایهٔ اجتماعی

محققین عمده	هدف سرمایهٔ اجتماعی	تعریف سرمایهٔ اجتماعی	سطح تجزیه و تحلیل
بوردیو	رسیدن به سرمایهٔ اجتماعی	منابعی هستند که منافع عمومی را مورد ارزیابی قرار می‌دهند.	افراد در حال رقابت باهم (فرد با فرد)
کلمن	رسیدن به سرمایهٔ انسانی	جنبه‌ای از ساختار اجتماعی است که اعضا از آن به عنوان منبعی برای رسیدن به منافع خود استفاده می‌کنند.	افراد در گروه‌های فامیلی اجتماعی (افراد یا گروه)
پاتنام و فوکویاما	رسیدن به دموکراسی و توسعهٔ اقتصادی	اعتماد، هنجارها و شبکه‌هایی که تسهیل کننده همکاری اعضا برای رسیدن به منافع مشترک است.	حکومت‌های سیاسی در سطح ملی

مأخذ: رضازاده و سلسله، ۱۳۹۲، ص. ۱۳۸۵

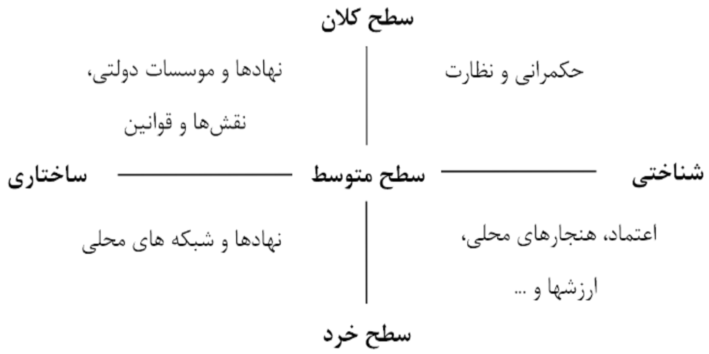
1. Winter
2. James Coleman
3. Pierre Bourdieu
4. Robert Putnam
5. Francis Fukuyama

در واقع سرمایهٔ اجتماعی از طریق ایجاد سازمان‌های اجتماعی بر پایه اعتماد، هنجارها و روابط شبکه‌ای شکل می‌گیرد که کارایی را از طریق تسهیل هماهنگی در اقدامات بهبود می‌بخشد و ظرفیت‌های افراد گروه‌ها را بر دستیابی به اهداف نهایی تسهیل می‌کند و بالعکس فقدان آن منجر به بروز محدودیت‌هایی در فرآیند توسعه در سطوح مختلف می‌شود (خان[1]، ۲۰۱۱، ص. ۱۱). به عبارت دیگر، امروزه سرمایهٔ اجتماعی نقش بسیار مهم‌تری از سرمایه‌های فیزیکی و انسانی در سازمان‌ها و جوامع ایفا می‌کند و شبکه‌های روابط جمعی و گروهی، انسجام میان افراد و بین افراد و سازمان‌ها را برای افزایش اثربخشی فعالیت‌های توسعه‌ای را دربر می‌گیرد (فراهانی، عینالی و عبدلی، ۱۳۹۲، ص. ۳۰) به‌عنوان مثال، در کشور هند سرمایهٔ اجتماعی محلی به‌عنوان یک منبع مهم توسعه برای اجرای گروه‌های خودیار[2] مورد توجه قرار گرفته است (تامیزولی و پرابهاکار[3]، ۲۰۰۶، ص. ۱۹۳). بنابراین، سرمایهٔ اجتماعی یک عامل کلیدی پنهان در توسعه و بهره‌وری عوامل تولید است (APO، ۲۰۰۶، ص. ۷) و مطابق شکل ۱ سرمایهٔ اجتماعی در سطوح مختلف عملکردی (سطح خرد، میانی و کلان) مدنظر است و می‌تواند با ایجاد تغییرات ساختاری و شناختی، به‌عنوان یک کالای عمومی، رابطهٔ متقابلی با توسعه داشته باشد (ساروخانی، ۱۳۸۷؛ باسیل و سشی[4]، ۲۰۰۷، ص. ۲). در واقع اشکال ساختاری سرمایهٔ اجتماعی بر روابط بین انسان و نهادها تأکید می‌کند و دربرگیرندهٔ مواردی از قبیل قوانین، شبکه‌های اجتماعی، انجمن‌ها، نهادها، نقش‌ها، رویه‌ها و... است که با نظارت و حکمرانی، ارزش‌ها، اعتماد، هنجارها و ... که بیشتر جنبه شناختی دارند، تکمیل می‌شوند (کریشنا و آپهوف[5]، ۱۹۹۹؛ آپهوف، ۲۰۰۰) و با مدیریت تعاملات بین مردم و مناطق می‌تواند به توسعهٔ اقتصادی و اجتماعی آن‌ها کمک کنند (گروتائر و باستلائر[6]، ۲۰۰۲، ص. ۲). به عبارت دیگر، سرمایهٔ اجتماعی با افزایش همکاری در نیل به منافع عمومی، تسهیل کنش جمعی و ایجاد مشارکت و اعتماد در بین افراد جامعه نه تنها به کاستن از اختلافات می‌انجامد

---

1. Khanh
2. self-help groups (SHG)
3. Thamizoli and Prabhakar
4. Basile and Cecchi
5. Krishna and Uphoff
6. Grootaert and Bastelaer

(شجاعی‌باغینی، ۱۳۸۷، ص. ۳۸۷)، بلکه به عنوان خمیرمایه توسعه محلی مطرح شود (بولن و اونیکس[۱]، ۱۹۹۹، ص. ۹۷).

شکل ۳. اشکال و قلمرو سرمایهٔ اجتماعی

مأخذ: باسیل و سشی، ۲۰۰۷، ص. ٤

وستلند، فورزبرگ و هوکرتین[۲] (۲۰۰۲) با بررسی نقش عاملان بخش‌های عمومی و خصوصی تأثیرگذار در سرمایهٔ اجتماعی در سطح محلی به این نتیجه رسیدند که ایجاد و تغییر در سرمایهٔ اجتماعی فرآیندی زمان‌بر است و می‌تواند به توسعهٔ پایدار شهری و بهبود مدیریت محلی کمک کند. به عبارت دیگر به عقیدهٔ برخی از محققین مفهوم سرمایهٔ اجتماعی می‌تواند در تشریح تفاوت‌های توسعه در داخل مناطق و بین مناطق بسیار تعیین کننده باشد (شاک‌اسمیت[۳]، ۲۰۰۰؛ کاجانوجا و سیمپورا[٤]، ۲۰۰۰). از طرف دیگر، به عقیدهٔ وستلند و بولتون[٥] (۲۰۰۲) سرمایهٔ اجتماعی در سطح خرد به سه طریق می‌تواند در توسعه محلی تأثیرگذار باشد: ۱. تغییر جو و ارائهٔ تصویری از پتانسیل‌های توسعه در منطقه؛ ۲. تقویت روابط موجود در بین گروه‌های محلی و محیط فعالیت از طریق فراهم سازی اطلاعات؛ و ۳. ایجاد رابطه بین گروه‌های توسعه و تصمیم‌گیران (فیلد[٦]، ۲۰۰۳، ص. ۱).. بنابراین در مفهوم کلی «سرمایهٔ اجتماعی حاصل انباشت منابع بالقوه و بالفعلی است که با مالکیت یک شبکه

1. Bullen and Onyx
2. Westlund, Forsberg & Höckertin
3. Shucksmith
4. Kajanoja and Simpura
5. Westlund and Bolton
6. Field

بادوام از روابط نهادینه شده در بین افراد که با عضویت در یک گروه نمـود مـی‌یابـد، مـرتبط است» (فیروزآبادی، ١٣٨٤).

٥. یافته‌های تحقیق

تاکنون از روش‌ها و مدل‌های متفاوتی برای سنجش سـرمایهٔ اجتمـاعی در جهـان اسـتفاده شده که در این راستا بهره‌گیری از روش‌های چندشاخصه از اهمیت بیشتری برخوردار اسـت؛ زیرا روش‌های چند معیاری تصمیم‌گیری یک رویکرد رسمی برای ایجاد اطلاعـات و ارزیـابی تصمیم‌گیری در مسائل متعدد و اهداف متناقض بوده و می‌تواند به کـاربران در درک نتـایج، از جمله ارزیابی در میان اهداف سیاست‌گذاری و استفاده از آن نتـایج در یـک نظـام، روش‌هـای پیشگیرانه برای توسعهٔ سیاست‌های پیشنهادی کمک کند (بل و دیگـران، ٢٠٠٣، ص. ٢٠٩). در این ارتباط ٩ شاخص مختلف برای ارزیابی میزان سرمایهٔ اجتمـاعی در ١١ ناحیـهٔ منطقـهٔ سـه شهر اردبیل، مورد مطالعه قرار گرفتند: مرحله اول – استانداردسازی یا بی‌مقیاس‌سازی داده‌هـا: در ایـن مرحلـه پـس از تشـکیل مـاتریس داده‌هـا براسـاس mگزینـه (١١ ناحیـه) و n معیـار (شاخص‌های مورد مطالعه) به منظور قابل مقایسه شدن مقیاس‌های مختلف انـدازه‌گیـری (بـه ازای شاخص‌های گوناگون) باید از بی‌مقیاس کردن اسـتفاده نمـود. جهـت بـی‌مقیـاس‌سـازی شاخص‌ها روش‌های مختلفی وجود دارد که در مطالعهٔ حاضر از روش بی مقیاس‌سازی فـازی استفاده شده است که نتیجـه آن در جـدول ٢ نشـان داده شـده اسـت. ایـن روش بـرای یـک شاخص (xij) با جنبهٔ مثبت عبارت است از:

$$rij=\frac{xij-\min(xij)}{\max(xij)-\min(xij)}$$

جدول ٢. داده‌های استانداردسازی شده به روش بی‌مقیاس‌سازی فازی

نواحی	مشارکت	اعتماد	آگاهی	رضایت	انسجام	تمایل به عضویت	هنجار	امنیت	میزان روابط افقی
١	٠/٣٩١	٠/٦٠٨	٠/٦٦	٠/٣٠٦	٠/٦١٥	٠/٨٥٤	٠/٧٢٧	١	٠/٥٤٨
٢	٠/٦١٣	٠/٣٨	١	٠/٣٥٦	١	١	١	٠/٩٠٢	٠/٩٠٣
٣	٠/٤٩٧	٠/٣٠٤	٠/٥٤	٠/١٣٨	٠/٧٩٦	٠/٨٩٥	٠/٧٤	٠/٧٢١	٠/٩٦٧
٤	٠/٠١	٠/٠٢٣	٠/١	٠/٣٤٦	٠/٠٣١	٠/٥٢	١	٠/٠٢٣	٠/٠٤١
٥	٠/٦٥	٠/٩٥٦	٠/٧٤٧	١	٠/٥٧٦	٠/٩٣٧	٠/٣٦٣	٠/٣٦	٠/٤٣

ادامه جدول ۲

نواحی	مشارکت	اعتماد	آگاهی	رضایت	انسجام	تمایل به عضویت	هنجار	امنیت	میزان روابط افقی
٦	۰/۲٤۸	۰/۷۱۷	۰/٤۱۳	۰/۲۳۷	۰/۱۵۳	۰/۸۱۲	۰/۰۲۳	۰/٦٦۱	۰/۲۵۸
۷	۰/٤۰۷	۰/۱۳	۰/۸۸۵	۰/٤۳۵	۰/۳۹۷	۰/۷۰۸	۰/۲۹۸	۰/۵٤۸	۰/٦٦
۸	۰/۷۹۳	۰/۳۱۵	۰/۸۷۳	۰/۰٤۹	۰/۸۵۸	۰/۸۹۵	۰/٤۹۳	۰/٤۲۱	۰/۸٦
۹	۱	۰/۳۷٤	۰/۷٤۷	۰/۰٤۱	۰/۳۷۱	۰/۹۵۸	۰/۵٤۸	۰/۵٦۳	۱
۱۰	۰/۰۲۱	۰/٤۳٤	۰/۹۰۸	۰/٤٤۵	۰/۱۵۳	۰/۷۵	۰/۳۱۱	۰/۵۷۸	۰/۷٤۱
۱۱	۰/۵۷۱	۱	۰/۸۸۵	۰/۸۹۱	۰/٦۷۹	۰/۲۱۳	۰/٦۵۷	۰/٤۹٦	۰/٤۰۸

مرحلهٔ دو- ارزیابی اوزان شاخص‌ها: تعیین وزن شاخص‌های مختلف، امری مهم و اساسی در تصمیم‌گیری‌های چند شاخصه می‌باشد. که در این راستا روش‌های مختلفی ارائه شده است. وزن شاخص‌ها بیانگر میزان اهمیت نسبی آن‌ها در نواحی می‌باشد. برای تعیین وزن شاخص‌ها از تکنیک AHP استفاده شده است که در جدول ۳ نتایج آن آورده شده است.

جدول ۳. ارزش شاخص‌های زوجی نسبت به هم در ارتباط با سرمایهٔ اجتماعی

شاخص‌ها	مشارکت	اعتماد	آگاهی	رضایت	انسجام	تمایل به عضویت	هنجار	امنیت	روابط افقی
مشارکت	۱	۱	۰/۳۳	۳	۲	۳	۳	۰/۵	۲
اعتماد	۱	۱	۱	۳	۲	۳	۳	۰/۵	۳
آگاهی	۳	۱	۱	۳	۲	٤	۳	۰/۵	۳
رضایت	۰/۳۳	۰/۳۳	۰/۳۳	۱	۰/۳۳	۰/۵	۰/۵	۰/۲	۰/۵
انسجام	۰/۵	۰/۵	۰/۵	۳	۱	۳	۱	۰/۳۳	۱
تمایل به عضویت	۰/۳۳	۰/۳۳	۰/۲۵	۲	۰/۳۳	۱	۱	۰/۳۳	۰/۵
هنجار	۰/۳۳	۰/۳۳	۰/۳۳	۲	۱	۱	۱	۰/۳۳	۱
امنیت	۲	۲	۲	۵	۳	۳	۳	۱	۳
روابط افقی	۰/۵	۰/۳۳	۰/۳۳	۲	۱	۲	۱	۰/۳۳	۱

جدول ٤. اوزان تعیین‌شده برای هر شاخص

شاخص	مشارکت	اعتماد	آگاهی	رضایت	انسجام	تمایل به عضویت	هنجار	امنیت	روابط افقی	مجموع
وزن	۰/۱۳۰۰	۰/۱۵۳۹	۰/۱۷۹۵	۰/۰۳۸۳	۰/۰۸٤٦	۰/۰٤۹۵	۰/۰٦۲۳	۰/۲۳۱۸	۰/۰۷۰۵	۱

مکانیزمی که ساعتی برای بررسی ناسازگاری در قضاوت‌ها در نظر گرفته است، محاسبهٔ ضریبی به نام ضریب ناسازگاری (I.R.) است که از تقسیم شاخص ناسازگاری (I.I.) به شاخص تصادفی بودن (R.I) حاصل می‌شود. چنانچه مقدار نسبت توافق (CR) از ۰/۱ ≥ CR باشد، نشان‌دهندهٔ این است که سازگاری لازم در قضاوت‌ها رعایت شده و در صورتی‌که این مقدار از ۰/۱ بیشتر باشد در آن صورت بایستی تجدید نظر در قضاوت‌ها صورت گیرد (زبردست، ۱۳۸۰، ص. ۱۹). شاخص تصادفی بودن با توجه به تعداد معیارها (n) از جدول زیر قابل استخراج است.

جدول ۵. شاخص تصادفی بودن

N	۲	۳	٤	٥	٦	۷	۸	۹	۱۰	۱۱	۱۲	۱۳	۱٤	۱۵
RI	۰	۰/۵۸	۰/۹	۱/۱۲	۱/۲٤	۱/۳۲	۱/٤۱	۱/٤٥	۱/٤۹	۱/۵۱	۱/٤۸	۱/۵٦	۱/۵۷	۱/۵۹

مأخذ: بون[1]، ۱۹۹۳، ص. ۳٤٦

محاسبهٔ شاخص سازگاری CI:

$$CI = \frac{\lambda_{\max} - n}{n-1} = \frac{9.75 - 9}{9-1} = 0.75$$

محاسبه ضریب سازگاری CR:

$$CR = \frac{CI}{RI} = \frac{۰.۷۵}{۱.۴۵} = ۰/۰۶۵ < ۰/۱$$

در پژوهش حاضر مقدار نسبت توافق برابر ۰/۰٦۵ برآورد شده است، یعنی سازگاری در قضاوت‌ها رعایت شده است.

مرحلهٔ سوم- یافتن ایده‌آل‌های مثبت و منفی: در این مرحله، بزرگ‌ترین مقدار هر شاخص به عنوان ایده‌آل مثبت (A+) و کمترین مقدار هر شاخص، به عنوان ایده‌آل منفی (A-) تعیین می‌شود.

$$A^{+} = \{v_{۱}^{+}, v_{۲}^{+}, \ldots, v_{n}^{+}\} = \{(\max_i v_{ij} \mid j \in J^{+}), (\min_i v_{ij} \mid j \in J^{-}) \mid i = ۱,۲,\ldots,m)\}$$

$$A^{-} = \{v_{۱}^{-}, v_{۲}^{-}, \ldots, v_{n}^{-}\} = \{(\min_i v_{ij} \mid j \in J^{+}), (\max_i v_{ij} \mid j \in J^{-}) \mid i = ۱,۲,\ldots,m)\}$$

1. Bown

جدول ٦. جواب‌های ایده‌ال مثبت و منفی

	V_1^+	V_2^+	V_3^+	V_4^+	V_5^+	V_6^+	V_7^+	V_8^+	V_9^+
A^+	۰/۱۳	۰/۱۵۳۹	۰/۱۷۹۵	۰/۰۳۸۳	۰/۰۸٤٦	۰/۰٤۹۵	۰/۰٦۲۳	۰/۲۳۱۸	۰/۰۷۰۵
	V_1^-	V_2^-	V_3^-	V_4^-	V_5^-	V_6^-	V_7^-	V_8^-	V_9^-
A^-	۰/۰۰۱۳	۰/۰۰۳۵٤	۰/۰۱۷۹۵	۰/۰۰۱۵۷	۰/۰۰۲٦۲۳	۰/۰۱۰۵٤٤	۰/۰۰۱٤۳۳	۰/۰۰۵۳۳۱	۰/۰۰۲۸۹۱

مرحلهٔ چهارم – محاسبهٔ اندازهٔ جدایی: این مرحله، به کمک مرحلهٔ پنجم فاصلهٔ اقلیدسی هر یک از گزینه‌ها، از جواب‌های ایده‌آل مثبت و منفی مربوط به هر شاخص مسئله، محاسبه می‌گردد.

$$D_i^+ = \sqrt{\sum_{j=1}^{n}(v_{ij} - v_j^+)^2} \quad ; \quad i = 1,2,...,m$$

$$D_i^- = \sqrt{\sum_{j=1}^{n}(v_{ij} - v_j^-)^2} \quad ; \quad i = 1,2,...,m$$

محاسبهٔ نزدیکی نسبی Ai به راه‌حل ایده‌آل: این نزدیکی نسبی، به صورت رابطهٔ زیر تعریف می‌شود.

$$CL_i = \frac{D_i^-}{D_i^- + D_i^+} \rightarrow i = 1,2,..., m; 0 \le CL_i \le 1$$

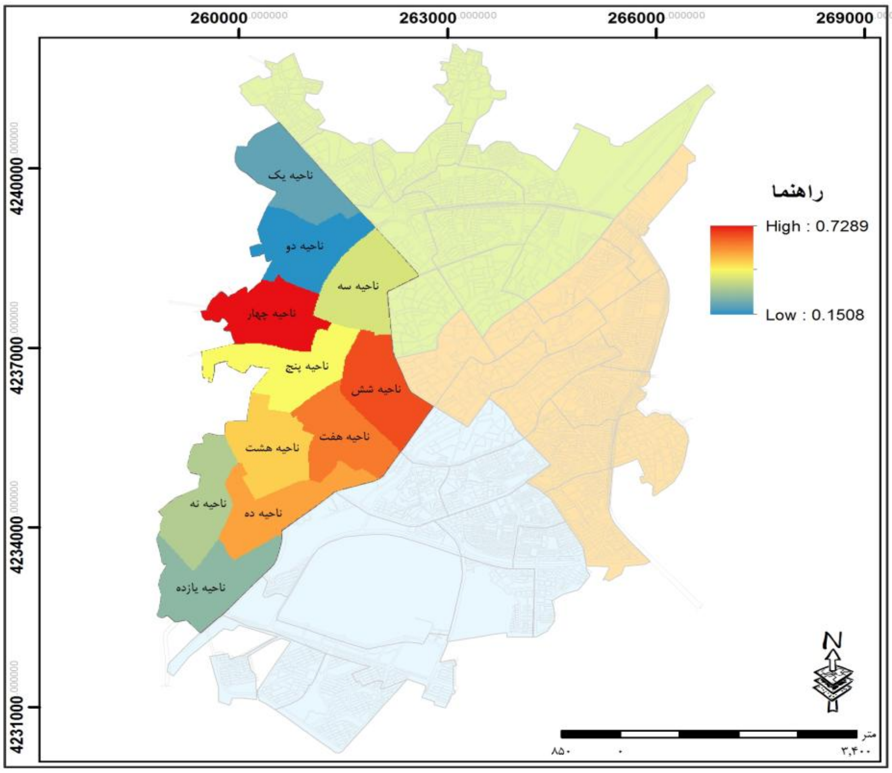
باید توجه داشت که مقدار CL_i همیشه بین صفر و یک خواهد بود (فرجی‌سبکبار و رضا علی، ۱۳۸۸، ص. ۷٦).

بدین ترتیب همانطور که مشاهده می‌شود، نتایج مدل تاپسیس براساس وزن‌های محاسبه شده (جدول ۷) نشان می‌دهد که در بین نواحی منطقهٔ سه شهر اردبیل ناحیه ۲، ۱ و ۱۱ در رتبه‌های اول، دوم و سوم و همچنین ناحیهٔ ٤ در رده آخر سطح بندی به لحاظ سرمایهٔ اجتماعی قرار گرفته‌اند.

جدول ۷. ضریب *Ci برای نواحی یازده‌گانه منطقهٔ ۳ شهر اردبیل

نواحی	۱	۲	۳	٤	۵	٦	۷	۸	۹	۱۰	۱۱
ضریب Ci*	۰/٦۸٤۳	۰/۷۲۸۹	۰/۵٦۹۷	۰/۱۵۰۸	۰/۵٦۸۲	۰/٤۹۲۰	۰/۵۰۱۷	۰/۵۵۲۸	۰/۵۹۳۱	۰/۵۱۱۰	۰/٦۳٦۰
رتبه	۲	۱	۵	۱۱	٦	۱۰	۹	۷	٤	۸	۳

رویکردهای توسعهٔ شهری مؤید این حقیقت است کـه بـرای توسـعه و مـدیریت کارآمـد مناطق شهری، سرمایهٔ اجتماعی از جنبه‌های تأثیرگذار در این زمینه است. بررسی وضع موجود نواحی به لحاظ شاخص‌های سرمایهٔ اجتماعی می‌تواند این فهم و درک را از طریـق شناسـایی نقاط قوت و ضعف نواحی و همچنین فرصت‌ها و تهدیدهای بیرونی فراروی توسـعه نـواحی شهری، فراهم آورد. بر همین اساس مطالعه سرمایهٔ اجتماعی در منطقهٔ ۳ شهر اردبیـل صـورت پذیرفته است. بدیهی است توسعه‌یافتگی در ایران روندی هموار نداشته و در تمامی شـهرها و مناطق به طور یکسانی روبه رشد نبوده، بلکه با فراز و فرودهایی همراه بوده کـه بازتـاب آن را می‌توان در ارتباط با سرمایهٔ اجتماعی نیز دریافت.

شکل ٤. نقشهٔ سطح‌بندی سرمایهٔ اجتماعی در سطح نواحی یازده‌گانهٔ منطقهٔ سه شهر اردبیل

مطابق با یافته‌ها آن چیزی که مشهود است، ارتباط بین وضعیت اقتصادی و کالبدی نـواحی با رتبه کسب کرده در زمینهٔ میزان سرمایهٔ اجتماعی بوده است. نتـایج پـژوهش حـاکی از ایـن است که نواحی با وضعیت اقتصادی بالا، بالطبع رتبهٔ بالاتری را نیز در زمینهٔ سرمایهٔ اجتمـاعی

دارا بوده است. به این مفهوم که سرمایهٔ اجتماعی به صورت موزونی در سطح نواحی گسترده نشده است و میزان رضایت اجتماعی همبستگی قابل توجهی را با میزان سرمایهٔ اجتماعی در پی داشته است و مناطق با طبقات اجتماعی و اقتصادی و کالبدی بالا و رضایت بخش‌تر همچون ۲، ۱، ۱۱ و ۹ از رتبه به مراتب بهتری نسبت به سایر نواحی همچون ٤، ٦ و ۷ دارا بوده است. نتایج حاصل از پژوهش نشان می‌دهد که میان نواحی یازده‌گانهٔ منطقهٔ ۳ شهر اردبیل به جهت سطح‌بندی سرمایهٔ اجتماعی تفاوت وجود دارد به‌طوری‌که ناحیه دو با ضریب ۰/۷۲۸۹ در اولویت اول و ناحیهٔ چهار با ضریب ۰/۱۵۰۸ در اولویت آخر قرار دارد که این امر بر کارایی مدیران شهری در جهت اجرای امور مربوطه تأثیر گذاشته و میزان موفقیت مدیران شهری را با مشکل مواجه ساخته است. در ضمن امکانات و خدمات شهری نیز در سطح منطقه به‌طور نامساوی و ناهمگون توزیع شده است؛ به این صورت که نواحی با وضعیت کالبدی و اقتصادی بهتر، بالتبع وضعیت بهتری را به لحاظ برخورداری از امکانات شهری دارا بوده‌اند که این امر خود منشعب از این مسئله می‌باشد که، به جهت مشارکت بیشتر شهروندان در این نواحی چه به جهت پرداخت عوارض سالانه و چه به جهت میزان استقبال از طرح‌ها، بالتبع مدیران شهری نیز با اقبال بیشتری به این نواحی می‌نگرند. در مقابل نواحی با وضعیت کالبدی و اقتصادی پایین، به لحاظ سرمایهٔ اجتماعی در سطح پایینی قرار داشته‌اند که این امر عدم رسیدگی بهتر توسط مدیران شهری نسبت به این منطقه را موجب گشته است.

٦. نتیجه‌گیری و پیشنهادها

سرمایهٔ اجتماعی در سال‌های اخیر یکی از مهم‌ترین متغیرهای تبیین کنندهٔ سطح توسعه و رفاه جوامع و توسعهٔ محلی در سطح گوناگونی بوده و مورد توجه خاص سیاست‌گذاران و برنامه‌ریزان امور شهرها بوده است. در این راستا اولویت‌بندی و تعیین برخورداری و محرومیت از جهت جنبه‌های سرمایهٔ اجتماعی در نواحی شهری اهمیت داشته و این پژوهش با هدف تعیین کمبودها و نیز نقاط قوت زمینه‌های سرمایهٔ اجتماعی و ارائه پیشنهادهای لازم در سطح منطقهٔ سه شهر اردبیل به انجام رسیده است؛ به‌طوری‌که ناحیهٔ دو با ضریب ۰/۷۲۸۹ در اولویت اول و ناحیه چهار با ضریب ۰/۱۵۰۸ در اولویت آخر قرار دارد. نواحی ٤ (با ضریب ۰/۱۵۰۸) و ٦ (با ضریب ۰/٤۹۲۰) از کمترین میزان سطح سرمایهٔ اجتماعی

برخوردار است و در این نواحی شاخص‌های امنیت و اعتماد در حد پایین قرار دارد که این امر بر کارایی مدیران شهری در جهت اجرای امور مربوطه تأثیر گذاشته و میزان موفقیت مدیران شهری را با مشکل مواجه ساخته است. نتایج حاصل از پژوهش نشان می‌دهد سرمایهٔ اجتماعی به صورت موزونی در سطح نواحی گسترده نشده است و میزان رضایت اجتماعی همبستگی قابل توجهی را با میزان سرمایهٔ اجتماعی در پی داشته است و مناطق با طبقات اجتماعی و اقتصادی و کالبدی بالا و رضایت بخش تر همچون ۲، ۱، ۱۱ و ۹ از رتبه به مراتب بهتری نسبت به سایر نواحی همچون ٤، ٦ و ۷ دارا بوده است. پیشنهادهای زیر در جهت هماهنگی بیشتر سازمان‌های ذیربط برای ارتقای سرمایهٔ اجتماعی متناسب با وظایف شهرداری اردبیل ارائه می‌گردد:

ـ نتایج جدول ۷ و شکل ٤ نشان می‌دهد که در نواحی مختلف منطقهٔ سه نابرابری‌های چشمگیری بین شاخص‌های سرمایهٔ اجتماعی وجود دارد. از این رو پیشنهاد می‌گردد اولاً نتایج حاصل از تحقیق در اختیار شهرداری گذاشته شده و طی یک برنامه علمی، کامل و زمان‌بندی شده در جهت بهبود اقدام گردد و ثانیاً در نواحی که شاخص‌های سرمایهٔ اجتماعی در آن‌ها پایین‌تر است علت موضوع بررسی شده و تلاش شود امکانات و اعتبارات مالی، فرهنگی، آموزشی و سایر امکانات موجود به طور متوازن و در راستای تقویت و رشد متوازن سرمایهٔ اجتماعی در شهر سوق پیدا نماید.

ـ اگرچه سطح سرمایهٔ اجتماعی در سطح منطقهٔ سه اردبیل در حد متوسط برآورد شده است ولی وجود روحیه مذهبی فرهنگی موجود، امکان افزایش این سطح سرمایهٔ اجتماعی را ممکن و لازم به شمار می‌آورد. از این رو پیشنهاد می‌گردد با وجود عوامل سرمایه‌ساز در سطح نواحی همچون مساجد و حسینیه‌ها، برگزاری دیدارها و جلسات مردمی در این مکان‌ها می‌تواند موجب ارتقای شاخص‌های سرمایهٔ اجتماعی در منطقهٔ سه و در نهایت شهر اردبیل گردد.

ـ نتایج حاکی از آن است که نواحی ٤ و ٦ از کمترین میزان سطح سرمایهٔ اجتماعی برخوردار است و در این منطقه شاخص‌های امنیت و اعتماد در حد پایین قرار دارد. از این رو نهادهای مسئول باید نسبت به شناسایی عوامل و دلایل پایین بودن این شاخص‌ها و تدوین راهکارهایی جهت ارتقای شاخص‌های مذکور همکاری لازم را به عمل آورن. ارائهٔ طرح‌های

امنیتی و گسترش نظارت بر این منطقه، تبلیغات و فرهنگ‌سازی در جهت ارتقای سطح اعتماد و مشارکت عمومی می‌تواند از جمله این راهکارها باشد.

ـ نتایج پژوهش حاکی از آن است که در بین شاخص‌های سرمایهٔ اجتماعی، شاخص اعتماد کلاً در سطح پایینی قرار داشته و این موضوع تقریباً برای تمامی نواحی منطقهٔ سه صادق است. گسترش تبلیغات و فرهنگ‌سازی در جامعه، صداقت مسئولان با مردم، واگذاری امور به مردم و گسترش نهادهای مردم نهاد، ایجاد روحیه پرسشگری و پاسخگویی در بین مردم و مسئولان، ترویج فرهنگ غنی اسلامی در خصوص گسترش ارتباطات و اعتماد بین افراد می‌تواند تا حدی اعتماد از دست‌رفته را برگرداند.

کتابنامه

۱. حاجی‌پور، خ. (۱۳۸۵). برنامه‌ریزی محله‌مبنا، رهیافتی کارآمد در ایجاد مدیریت شهری پایدار. *هنرهای زیبا*، ۲۶، ۳۷–۴۶.

۲. حکمت‌نیا، ح.، و موسوی، م. (۱۳۹۰). *کاربرد مدل در جغرافیا با تأکید بر برنامه‌ریزی شهری و ناحیه‌ای*. یزد: علم نوین.

۳. خدائی، س. (۱۳۹۲). *سرمایهٔ اجتماعی و حکمرانی مطلوب شهری (نمونهٔ موردی: منطقهٔ دو شهر اردبیل)*. (پایان‌نامه منتشرنشدهٔ کارشناسی ارشد جغرافیا و برنامه‌ریزی شهری). دانشگاه محقق اردبیلی، ایران.

۴. خمر، غ.ع.، اسماعیل‌زاده کواکی، ع.، و براتپور، ع. (۱۳۹۰). ارزیابی توزیع فضایی مطالعهٔ GIS - و TOPSISسرمایهٔ اجتماعی در مناطق شهری با استفاده از تکنیک موردی: نواحی شهری قوچان. *مطالعات جغرافیایی مناطق خشک*، *۱*(۴) ۹۵–۱۱۲.

۵. رضازاده، ر.، و سلسه، ع. (۱۳۹۲). بررسی رابطهٔ سرمایه‌های اجتماعی و برنامه‌ریزی توسعهٔ محله‌مبنا. *مدیریت شهری*، (۳۲)، ۸۱–۱۰۰.

۶. زبردست، ا. (۱۳۸۰). کاربرد فرآیند تحلیل سلسله‌مراتبی در برنامه‌ریزی شهری و منطقه‌ای. *هنرهای زیبا*، *۱۰*، ۱۳–۲۱.

۷. ساروخانی، ب. (۱۳۸۷). سرمایهٔ اجتماعی: ابعاد و شاخص‌ها و دیدگاه‌ها. *روستا و توسعه*، ۳۲، ۴۱–۵۱.

۸. سعادت، ر. (۱۳۸۷). برآورد روند سرمایهٔ اجتماعی در ایران (با استفاده از روش فازی). *تحقیقات اقتصادی*، *۴۳*(۸۳)، ۴۱–۵۶.

۹. سلمانی، م.، تقی‌پور، ف.، رمضان‌زاده لسبویی، م. و جلیلی‌پروانه، ز. (۱۳۸۹). بررسی ابعاد سرمایهٔ اجتماعی در توسعهٔ روستایی (مطالعهٔ موردی: روستاهای باغستان و برون -شهرستان فردوس). *فصلنامه تخصصی علوم اجتماعی دانشگاه آزاد اسلامی واحد شوشتر، ٤* (۱۱)، ۱۹-٤۰.

۱۰. شیانی، م. و موسوی، م. (۱۳۹۰). تحلیل وضعیت سرمایهٔ اجتماعی در شهر کرمان. *رفاه اجتماعی، ۱۱* (٤۱)، ۹۳-۱۲۲.

۱۱. صفدری، م. کریم، م.، و خسروی، م. (۱۳۸۷). بررسی تأثیر سرمایهٔ اجتماعی بر رشد اقتصادی ایران. *اقتصاد مقداری، ٥*(۲)، ۳۹-٦۱.

۱۲. صیدایی، س. ا.، احمدی‌شاپورآبادی، م. ع.، معین‌آبادی، ح. (۱۳۸۸)، *دیباچه‌ای بر سرمایهٔ اجتماعی و رابطهٔ آن با مؤلفه‌های توسعهٔ اجتماعی در ایران، مجلهٔ راهبرد یاس*، (۱۹)، ۱۸۸-۲۲٥.

۱۳. فراهانی، ح.، عینالی، ج.، و عبدلی، س. (۱۳۹۲). *ارزیابی نقش سرمایهٔ اجتماعی در توسعهٔ نواحی روستایی (مطالعهٔ موردی: دهستان مشهد میقان شهرستان اراک). تحقیقات کاربردی علوم جغرافیایی، ۱۳* (۲۹)، ۲۷-٥۰.

۱٤. فرجی‌سبکبار، ح.، و رضاعلی، م. (۱۳۸۸). مقایسهٔ مدل‌های گسسته و پیوستهٔ مکانی (مطالعهٔ موردی: مکان‌یابی محل واحدهای تولیدی روستایی بخش طرقبه). *پژوهش‌های جغرافیای انسانی*، ٦۷، ٦۹-۸۳.

۱٥. فیروزآبادی، س. (۱۳۸٤). *بررسی سرمایهٔ اجتماعی در ایران و راه‌های ارتقای آن*. تهران: شورای عالی انقلاب فرهنگی.

۱٦. قدرتی، ح.، یاراحمدی، ع.، مختاری، م.، و افراسیابی، ح. ۱۳۹۰)). تحلیل سرمایهٔ اجتماعی و باروری زنان در مناطق شهری سبزوار. *مطالعات جغرافیایی مناطق* خشک، *۱* (٤)، ۷۹-۹٤.

۱۷. کلمن، ج. (۱۳۸٤). *سرمایهٔ اجتماعی: اعتماد، دموکراسی و توسعه*. ترجمهٔ کیان تاجبخش، افشین خاکباز و حسن پویان. تهران: شیرازه.

۱۸. محمدی، ح.، تعالی‌مقدم، آ.، و بستام، م. (۱۳۹۰). برآورد سرمایهٔ اجتماعی در مناطق مختلف شهر مشهد و ارائهٔ راهکارها جهت ارتقاء آن در راستای وظایف شهرداری. *مدیریت شهری، ۹*(۲۷)، ۲۳۷-۲٥۸.

۱۹. مرکز آمار ایران. (۱۳٦٥). *سرشماری عمومی نفوس و مسکن*. ایران: مرکز آمار ایران.

۲۰. مرکز آمار ایران. (۱۳۷٥). *سرشماری عمومی نفوس و مسکن*. ایران: مرکز آمار ایران.

۲۱. مرکز آمار ایران. (۱۳۸٥). *سرشماری عمومی نفوس و مسکن*. ایران: مرکز آمار ایران.

۲۲. مرکز آمار ایران. (۱۳۹۰). *سرشماری عمومی نفوس و مسکن*. ایران: مرکز آمار ایران.

۲۳. مرکز ملی آمایش سرزمین. (۱۳۸۵). *راهنمای انجام مطالعات برنامه آمایش استان تهران*.

۲٤. مشکینی، ا.، احدنژاد، م.، و تفکری، ا. (۱۳۸٦). *تحلیل سازگاری کاربری اراضی با استفاده از مدل AHP (نمونهٔ موردی: منطقهٔ یک شهر زنجان). مقالهٔ ارائه شده در* اولین همایش GIS شهری، دانشگاه شمال، مازندران.

۲۵. نوغانی، م.، اصغرپور ماسوله، ا.ر.، صفا، ش.، و کرمانی، م. (۱۳۸۷). کیفیت زندگی شهروندان و رابطهٔ آن با سرمایهٔ اجتماعی در شهر مشهد. *علوم اجتماعی دانشکده دانشگاه فردوسی مشهد*، *۵*(۱)، ۱۱۱-۱٤۰.

26. Basile, E., & Cecchi, C. (2005). *Building social capital in rural areas: Does public action help*? Paper presented at the HHInternational Conference on Engaging Communities, Australia, 14-17 August, Retrieved from http://citeseerx.ist.psu.edu/viewdoc/download?doi=10.1.1.599.6118&rep=rep1&type=pdf
27. Bowen, W. M., Klosterman, R., & Brail, R. (1993). *AHP: Multiple criteria evaluation:Spreadsheet models for urban and regional analysis*. New Brunwick: Center for Urban Policy Research.
28. Bullen, P., & Onyx, J. (1999). *Social capital: Family support services and neighbouhood and community center in New South Wales*. Retrieved from http://www.mapl.com.au/A12.htm.
29. Field, J. (2003). *Social capital*. London: Routledge.
30. Grootaert, C., & Bastelaer, V. T. (2002). *Understanding and measuring social capital: A multidisciplinary tool for practitioners*. Washington, DC: World Bank Publications.
31. Kajanoja, J., & Simpura, J. (2000). *Social capital. Global and local perspectives*. Government Institute for Economic Research. Helsinki: VATTPublications.
32. Key, A. (2005). Social capital, the social economy and community development. *Community Development Journal*, *41*(2), 160-173.
33. Kilkenny, M., Nalbarte, L., & Besser, T. (1999). Reciprocated community support and small town – small business success. *Entrepreneurship & Regional Development*, *11*(3), 231-246.
34. King, C., Feltey, K., Kathr, F., & O'Neill Susel, B. (1998). The question of participation: Toward authentic public participation. *Public Administration Reviwe*, *58*(4), 317-326.
35. Krishna, A. & Uphoff, N. (1999). *Mapping and measuring social capital: A conceptual and Eempirical study of collective action for conserving and developing watersheds in Rajasthan, India*. Washington, DC: The World Bank.
36. Le, H., & Khanh, P. (2011). *The role of social capital to access rural credit: A case study at Dinh Cu and Van Quat Dong village in coastal of Thua Thien Hue province- Vietnam* (Unpublished master thesis). Swedish University of Agricultural Sciences, Sweden.

37. Lin, N. (2001). *Social capital: A theory of social structure and action*: Cambridge, UK:Cambridge University Press.
38. Poomkaew, P. (2006). *Leadership, social capital and community development in rural Thailand*(Unpublished doctoral dissertation). University of York, UK.
39. Shucksmith, M. (2000). Endogenous development, social capital and social inclusion: Perspectives from Leader in the UK. *Sociologia Ruralis, 40* (2), 208-218.
40. Thamizoli, P., & Prabhakar, I. (2006). *Social development*. In S. Yokoyama & T. Sakurai (eds.), Asian Productivity Organization. Japan. www.apotokyo.org
41. Westlund, H., & Bolton, R. (2002). Local social capital and entrepreneurship. *Small Business Economics, Springer, 21*(2), 77-113.
42. Westlund, H., Forsberg, A., & Höckertin, C. (2002, August). *Social capital and local development in Swedish rural districts.* Paper presented at the 42nd Congress of the European Regional Science Association Dortmund, Germany . Retrieved from https://ideas.repec.org/p/wiw/wiwrsa/ersa02p245.html
43. Winter, I. (2000). *Social capital and public policy in Australia*. Melbourne: Australian Institute of Family Studies.
44. Yokoyama, S., & Takeshi, S. (2006). *Potential of social capital for community development* (1st ed). Japan: Asian Productivity Organization.